

## Adalék az erdészeti műszótárhoz.

Az utolsó előtti közgyűlésen szóba hozták a soká vajudó erdészeti műszótár ügyét s a szótár-bizottságot serényebb működésre biztatgatták.

Én, mióta belekeveröztem csupa privátpasszióból a nyelvészkedésbe, magam is beláttam, hogy a bizottság hírből sem lehet oka a hosszas késedelmeskedésnek, mert hisz maguk a nyelvészek sem jutottak dolguk végére, a kiknek hangyaszorgalommal garmadába hordott szókészletéből lehetne csak az alkalmas anyagot magunknak kiböngészni. A magyar nyelvtörténeti szótár, ez alapvető munka, csak most készült el, a tájszótár készülőfélben, a tüzetes magyar nyelvtannak első kötete szintén csak imént hagyta el a sajtót. Mind oly munkálatok, melyek nélkül a nyelvész sem boldogulhat, még kevésbé mink.

Még abban sem voltunk egészen tisztában, meddig mehetünk a nyelvújítás, nyelvhelyesség dolgában, mióta Istenben boldogult Szarvas Gáborunk oly szigoruan gyakorolta hátunk megett a nyelvcsöszködést.

Most végre elérkeztünk ahoz a korhoz, mikor a nyelvkérdés higgadtabb mederbe terelődött, nyelvészeink engednek kicsit a negyvennyolczból, a vita heve elült, nyugalmasabb.

„A nyelvhelyesség kérdése“ czimén érdekes megokolást közöl Simonyi Zsigmond a „Magyar Nyelvőr“ folyó évi I. füzetében arra nézve, mennyire mehetünk a nyelvújítás terén s mikép alkalmazkodjunk a nép nyelvéhez, úgy, hogy abból szótárunk megalkotói érdekében is helyén valónak találom a következő sorok ideiktatását: „Annyiban van nagyobb szabadsága az irodalomnak, a mennyiben fölvehet a különféle nyelvjárásokból mindent, a mi neki tetszik, a mi céljainak megfelel, a mit pl. akár a művészti stílusban, akár a tudománysszakok műnyelvében hasznosíthat. Sőt, mivel az irodalom művelői és olvasói jobbára más irodalmi nyelveket is ismernek s értenek: az író idegen szókat és szólásokat is alkalmazhat, még olyanokat is, a mik a közbeszédben s népnyelvben szokatlanok.

Ellenben korlátozza az irodalom nyelvbeli szabadságát a nemzeti közművelődés szempontja.

Az irodalom — kivált mai napság — nem kizárólag ama felső tizezernek készül, hanem azt akarjuk, hogy művelő, nemesítő hatása terjedjen ki az egész nemzetre, a népnek széles rétegeire. Már pedig hogy remélhetjük ezt az eredményt, ha kerüljük azt, a mi a néplélekkel, a nép gondolatvilágával rokon s ha Horatiussal (*Odi profanum vulgus et arceo*) és Kazinczyval lenézzük s távol tartjuk magunktól az „értelmetlen tömeget“?

Az említettekhez még más ellentétek is járulhatnak az egyes nemzetek sajátos viszonyai miatt. Nekünk például a más nyelvű népek áradatában rajta kell lennünk, hogy a magyarság erősen megállja helyét s hiven megőrizze sajátos nemzeti jellemvonásait, melyeknek ezredéves létét köszöni. De a történet arra tanít, hogy ezeknek a jellemvonásoknak egyike, a magyarságnak beolvasztó ereje, épen a nagy beolvasztó képességen alapszik, melylyel más népektől elfogadja mindazt, a mit bele illeszthet a saját lelki világába s így nyelvébe is. A magyar nyelvnek idegen elemeit, nemhogy szégyenkezünk kellene miattuk, inkább becsüljük meg azért is, mert megkönnyítették másajku népeknek nyelvünk eltanulását s lehetővé tették lassu, de azért diadalmas térfoglalását.

Vázlatos megjegyzéseinkből az is kiderül, hogy a nyelv-helyesség kérdéseit csakugyan nem pusztán a grammatika s a nyelvtörténet szemüvegén át kell megítélnünk, hanem nagy tere van itt a czélszerűségnek, a tapintatnak, az izlésnek, a nyelvérzéknek. Szóval: a nyelv-helyesség nem a nyelvtan, hanem a stilisztika kérdése. Azonban másfelől kétségtelen, hogy az egész stilisztikának teljes és erős nyelvtani alapon kell állania, a nyelvtörténet s az élő nyelv teljes statisztikáján s megértésén kell alapúnia.

Szarvas Gábornak tehát igenis igaza volt abban, hogy a nyelv-művelést nem szabad egészen szabadjára hagyni, hanem ellenőrizni és bírálni kell nemzeti alapon, a nyelvtörténeti fejlődés és nyelvjárások ismeretétől vezérelve. Talán csak azt nem méltatta eléggé, hogy az irodalmi nyelvnek



bizonyos fokig mégis külön s a nyelvjárásoktól független élete van.“

A fenti elveket oly kiváló nyelvbuvártól bizvást elfogadhatjuk s műszavaink megalkotásánál utmutatóul használhatjuk.

Ha pl. valami szavunk a magyar nyelv szellemével ellenkezik, mint mondjuk a „forda“, utána nézünk a nyelvtörténeti szótárban, alkalmas szót keresve, elővesszük a tájszótárt is, s ha nem találunk megfelelőt s nem tudunk kifejezőt magunk csinálni, sutba vele s használhatjuk inkább, lelkiismeret furdalás nélkül, a latin „turnus“ szót.

A tájszótárban van azonban egy szó: „forgó“ 1. örvény; 2. forgószek, melyen a gyermek járni tanul és 3. az a hely, ahol a szántók megfordulnak.

Én tehát a 3-adik értelmet választanám a forda, turnus kifejezésére, mint „vágásforgó“-t.

Ugyanezt kifejezi: „forduló“. 2. a határnak azon része, a melyet egyszerre mivelnek. Alsó, felső, középső forduló. (Székelyföld).

A magyar nyelvtörténeti szótárban ezen szavak ilyen értelemben nem fordulnak elő.

Ugyancsak a Nyelvőr január havi füzetében van néhány szó közölve Arany Jánostól, miket hibás kifejezések helyett használt, ide csak hármat iktatok, melyek azóta már általánosan használatosak lettek, u. m. vízhatlan: vízálló; tűzbiztos: tűzálló; tűz-vizbiztos: tűz-vízálló.

„Legelőerdők“ czimű munkámban, a tájszólásbeli „aljazó“-t az erdei alom kifejezésére, mint „falevélaljazó“-t használtam. Ahogy azonban mondják „aljazó szalma“, úgy megfelelne az „aljazó lomb, aljazó levél“ is. Így használtam fel ugyanott a jóhangzású „makkonhizlalás“ szót a nyelvtörténeti szótárból a „makkoltatás“ synonymájaként.

Az alom és makkoltatás azonban megmaradhatnak, de mit miveljünk a csunya „állab“ szóval? A régi codexben előfordul az „állat“ substans, (Wesen, Sache) értelemben, mint pl. Heltai bibliájában „Legyenek világosító állatok mennynek erősségén“; ezt tehát „állomány“ értelemben véve körülbelül még-

felelne az állabnak; lehetne tehát „bükkállat“, „tölgy- és fenyő-állatok“-ról beszélni, mert az „álladalom“ többet fejez ki.

Most pedig a Nyelvörből közlök néhány szakunkba vágó tájszót a Székelyföldről:

**Csércse:** a disznó állán gyakran látható kinöves.

**Csimmasz, csimasz:** cserebogár-kukacsz. „E hatalmadzik a csimasz, mint a fene.“

**Fübuza:** még szárba nem indult vetés.

**Füvel:** legel, füvet eszik.

**Füventibe:** ifjukurában. „Ez a pityóka füventibe olyan jó volt s most, hogy megvénült, semminek sem jó.“

Az erdőre alkalmazva, mondhatjuk: „a zsenge levelek, ha füventibe etetjük, erdei nyavalyát szoktak előidézni.“

**Gübő:** a folyó mélyebb helye. A vízépítészetben felhasználható szó.

**Gyakor:** tömött, sűrű pl. hajzat, erdő. Gyakor marha: jól termett, győző.

**Gyapár:** borzas, összecsapzott pl. erdő, mely törpe, sűrű és borzas fákból áll.

Ilyen gyapároknak vehetjük a temesvármegyei „Ueberlandok“ többszörös lerágás után a marha szájából kinőtt czihereseit.

**Hajtó:** határpásztor, ki a tilosból marhát hajt.

**Halkad:** az eke után a föld, ha nem omlik össze, hanem nagy halkakban (darab) fordul fel.

**Halok:** fejszével vágott nagy darab forgács.

**Hammász:** hamuégető.

**Hammászni:** hamut égetni.

**Hibók:** nagy eső után a szekerektől összekevert sár.

**Horgasin:** a térdel átelleni hajlás.

**Horvaszt:** gyökerestől kidönt. „Horvaszd ki innet eszt a fát.“

**Hutyorog:** gyengül, szakad. „Ne huzd tovább, ne szoricsd jobban aszt a csaptató rudat, mert erőst hutyorog s még ha nem egyéb, eltöröd.“

**Imola:** hosszú fűszál.

**Iran:** szalad. „A madár elirant.“

**Istempej:** támasztó, függőleges oszlop.



Ezt küldöm be izelítőül, mintegy olyan czélből, hogy másokat is ösztökéljek a hozzászóláshoz s műszótárunk ügye megbeszélés tárgyát képezhesse.

Egyuttal bejelentem, hogy abban esetben, ha az „Erdészeti Lapok“ elfogadni hajlandó, legközelebb folytatnám a műszavakul felhasználandó szavak közlését a magyar nyelvtörténeti és tájszótárból ott, hol 1889-ben elhagytam.

N.-Palánka, 1896. január 23.-án.

*Földes János*  
m. kir. főerdész.

## **A Magyar Ornithologiai Központ főnökének levele az 1895. évi madárvonulás megfigyelésének eredményéről.**

*Méltóságos Bedő Albert államtitkár urnak, mint az „Erdészeti Lapok“ főszerkesztőjének*

Méltóságos Uram!

Gyulai Gaál Gaston, a Magyar Ornithologiai Központ első önkénytese, avval a kitartással, a mely jellemzi, bevégezte az 1895-ödik évi tavaszi madárvonulás feldolgozását, mely épen sajtó alá indul.

Igaz örömem telik annak kijelentésében, hogy az a terület — a magyar kincstári erdészet — mely Méltóságodban vezérét tiszteli, megfigyeléseivel ismét remekelt s ismét hozzájárult azoknak a tanuságoknak megerősítő bebizonyításához, a melyeknek felállítását is csak az erdészet páratlan hálózata tette lehetővé.

Minthogy a nyomtatás, a munka szövényes voltánál fogva, sok időt vesz igénybe s így nem szolgálhatok most egy megfelelő kivonattal, kérem Méltóságodat, kegyeskedjék megengedni, hogy az alább következő sommázat\*)

\*) Lásd jelen füzet 89. és köv. oldalain.